

Jabok - Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická

Jabok - Akademie für Sozialpädagogik und Theologie/ Jabok - Institute of Social Pedagogy and Theology
Salmovská 8, 120 00 Praha 2, Tel.: +420 224 919 498, Fax: +420 296 216 505, E-mail: jabok@jabok.cz
www.jabok.cz

Školní šikana

1. Vymezení pojmu šikana

Šikana se dělá, stále se děje a myslím si, že i v budoucnosti bude stále častějším problémem. Děje se na místech, kde se střetávají jedinec s jedincem anebo skupinou. Obvykle se děje tajně a skrytě dalším divákům.

V knize prevence a řešení šikany ve škole zní definice šikany: Slovo šikana je odvozeno z francouzského slova „chicane“ neboli týrání, které znamená zlomyslné týrání, obtěžování, sužování, pronásledování. Šikanu řadíme mezi patologické formy mezilidského soužití. Šikana je zvláštní případ agresivního chování jedince, který se snaží fyzickým či psychickým týráním druhých získat nad nimi moc a nadvládu. Jedná se o chování, kterého je cílem ublížit, ohrožit či zastražit jiného člověka nebo skupinu lidí. Mezi základní typy šikany patří slovní agrese (urážky, pomluvy, zesměšňování), fyzická agrese (bití, týrání), příkazy, krádeže a ničení věcí.¹

2. Klasifikace typů šikany

Kolář rozčlenil šikanování na: 1) přímé a nepřímé; 2) fyzické a verbální; 3) aktivní a pasivní.

Seskupením výše uvedených dimenzí vznikne 8 druhů šikanování:

- 1) **fyzické přímé aktivní** – fackování, škrcení, kopání, bití
- 2) **fyzické aktivní nepřímé** – oběti jsou ničeny věci, agresori posílají někoho, aby oběť zabil
- 3) **fyzické pasivní přímé** – fyzické bránění oběti v dosahování jejich cílů, např.: agresor nedovolí, aby si oběť sedla do lavice
- 4) **fyzické pasivní nepřímé** – odmítnutí splnění požadavků, např.: agresor odmítne oběť pustit ze třídy
- 5) **verbální aktivní přímé** – nadávání, zesměšňování, urážení
- 6) **verbální aktivní nepřímé** – rozšiřování pomluv, symbolická agrese, která je vyjadřovaná v kresbách
- 7) **verbální pasivní přímé** – neodpovídání na pozdrav, otázky, ignorace atd.
- 8) **verbální pasivní nepřímé** – spolužáci se nezastanou oběti²

¹ Bendl S., str. 26

² Kolář M., str. 32

3. Vývojové stupně šikanování

U šikanování je důležité pochopit, že se jedná o onemocnění celé skupiny a nejen jedince. Šikanování není pouze záležitostí agresora a oběti. Neděje se ve vzduchoprázdnu, ale v kontextu vztahů nějaké konkrétní skupiny lidí. V tomto smyslu je šikanování vždy těžkou poruchou vztahů v určité skupině.³

Šikana má svůj vývoj. Šikanování může být krátkodobým procesem, ale většinou se vyvíjí po určitých vývojových stádiích. Jednotlivá stadia se dělí do pěti vývojových stupňů. S každou fází agresivita narůstá a následky se zhoršují:

1. fáze - Zrod ostrakismu

V prvním stupni šikanování se objevuje nepřímá forma šikany a oběť je vyloučena ze skupiny. Jde o mírné, většinou psychické formy násilí, tzv. ostrakismus. Oběť je osamocena, neoblíbena, neuznávána. Ostatní s ní nechtějí sedět v lavici, nebaví se s ním, pomlouvají ho, nechtějí s ním spolupracovat a dělají na jeho účet drobné vtípky a legrácky.

2. fáze - Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

První fáze může přerůst do další fáze, ve které se objevuje fyzická agrese a přitvrzuje se manipulace. V této fázi se útočníci na oběti odreagovávají své nepříjemné pocity, které mohou mít kteroukoli příčinu. Objevuje se první fyzická agrese. Ovšem ani v této fázi nemusí šikana vypuknout. Jestliže ve třídě existuje kamarádské vztahy, soudržnost a převažují pozitivní mravní hodnoty, kdyby žáci mající zásadně negativní postoje k násilí a ubližování slabším, v pokusech o šikanování neuspějí.

3. fáze - Klíčový moment – vytvoření jádra

Nastává klíčový moment, pokud se šikana nezačne řešit, může se vytvořit skupina agresorů, tzv. úderné jádro, kteří spolupracují systematicky a začínají šikanovat nejčastěji nejslabší a nejvhodnější oběti. Často může situaci zachránit někdo z učitelů nebo vnímavý žák, ale takových silných a odvážných dětí není mnoho, kteří by se postavili agresorům.

4. fáze - Většina přijímá normy agresorů

³ Bendl S., str. 29

Tato fáze nastává, pokud ve třídě není pozitivní podskupina, tímto pádem může činnost agresorů pokračovat. Normy tyranů jsou většinou přijaty a stávají se nepsaným zákonem. Za této situace nabývá neformální tlak ke konformitě novou sílu. Ve třídě (skupině) dochází k velké přeměně. I mírní, ukáznění a hodní žáci (kamarádi) se začnou chovat krutě a účastní se týrání spolužáka. Například se aktivně účastní týrání oběti a prožívají přítom uspokojení.

5. fáze - Totalita neboli dokonalá šikana

Normy agresorů jsou přijaty a uznávány všemi nebo skoro všemi. Dochází k plnému nastolení totalitní ideologie šikanování, tzv. fáze vykořisťování. Žáci jsou rozděleny na dvě skupiny a to na otrokáře a otroky. Agresoři potlačují poslední zbytky zábran, které mají, a brutální násilí je považováno za normální. Neúnosnost situace se řeší různým způsobem, například: absencí, odchodem ze školy, pokusem o sebevraždu. V nejhorším případě může dojít i ke smrti oběti.

Toto stádium je neřešitelné. Tato fáze šikany je typická pro výchovné ústavy pro mládež, vězení, vojenské prostředí a na běžných školách se objevuje v mírnější formě.⁴

3. Příčiny vzniku šikany

Důležité a zcela nutné je rozpoznat, zda jde o šikanu nebo ne. Příčiny pro vznik šikanování jsou skoro všude stejné. Agresor vycítí ve svém okolí slabou oběť, kterou si chce zmanipulovat a zotročit a chce si dokázat, že je ve skupině nejsilnější.

Příčiny šikany jsou: **touha po moci** (přání ovládat druhého člověka), **motiv krutosti** (potěšení z pohledu na utrpení druhého), **zvědavost** (jak se chová oběť ve strachu, bolesti, ponížení), **nuda** (touha po vzrušujících zážitcích, pobavení), **sklon k agresivnímu jednání** a příčinou šikany může být i **nevhodný způsob výchovy**.⁵

Typy šikany se dělí na: **slovní** (nadávky, urážky, posměch) a **fyzickou** (strkání, praní se, bití, ubližování) **agresi**, **přikazy** (násilné, manipulativní, ponižující) a **krádeže** (schování osobních věcí, ničení věc).⁶

4. Následky šikanování

⁴ Bendl S., str. 29 - 32

⁵ http://dspace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/12745/tomšiková_2010_bp.pdf?sequence=1

⁶ http://dspace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/12745/tomšiková_2010_bp.pdf?sequence=1

Následky šikanování, které se dělí na fyzické, psychické a sociální, bývají vážná. Mohou oběť dovést až k sebevraždě nebo vážným zdravotním problémům.

Psychické následky: frustrace sociálních potřeb oběti, snížená schopnost navazovat a udržovat vztahy, nízké sebehodnocení, špatný vztah ke škole a k lidem, stálé napětí, špatná nálada smutek, úzkostné stavy, strach vedoucí k poruchám spánku, zvýšené únavnosti a neúspěchům ve studiu i v soukromém životě.

Zdravotní následky: úrazy způsobené vzájemným násilím (zlomeniny, otřesy mozku atd.), rozvoj psychosomatických onemocnění (astma, alergie, poruchy spánku, bolesti hlavy atd.), zvýšený krevní tlak v důsledku vysoké hladiny stresových hormonů v krvi, zvýšené riziko kardiovaskulárních nemocí v dospělosti.

Sociální následky: zhoršení prospěchu (u oběti i agresora), členství v rizikových skupinách, horší využívání vlastních schopností (nízké vzdělávací ambice), kriminální jednání, narušená mravní a morálních postojů, ztráta iluzí o společnosti, která by měla každému člověku zajistit ochranu proti jakékoli formě násilí, zvýšené riziko rozvoje dalších sociálně patologických jevů u agresorů v dospělosti.⁷

5. Kazuistika

Popis konkrétního případu šikany mé kamarádky Anežky, která je o 3 roky mladší než já. Známe se už od základní školy a hodně jsme se kamarádily, trávily spolu hodně volného času, na prvním i druhém stupni. Když jsem chodila na střední školu v Jihlavě, po dlouhé době jsme se sešly, povídaly jsme si a ona mi začala vyprávět svůj příběh se šikanou, kterou zažila na prvním stupni ve čtvrté třídě. Nikdy předtím se mi o svém příběhu nezmínila.

Anežka žije v úplně a funkční rodině, má dva starší sourozence, sestru Karolínu a bratra Jana. Kamarádka je velmi inteligentní, bystrá, citlivá, poslušná a tichá dívka, která špatně navazovala kontakt s vrstevníky a moc se ve třídě neprojevovala. Na začátku čtvrté třídy se začala čím dál více uzavírat do sebe, nechodila moc ven a nekomunikovala ani moc s rodinou, s vrstevníky a raději si sama o samotě četla knihy ve svém pokoji nebo poslouchala hudbu. Nikomu se nesevěřila a svoje trápení si nechávala sama pro sebe. Rodiče to začalo trápit. Přemýšleli, jak by své dceři pomohli. Snažili se navodit příznivou atmosféru, a aby své trápení dostala ze sebe ven a ulevilo se jí. Anežka vždy říkala: „Nic se neděje, všechno je v pořádku.“

⁷ http://dspace.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/12745/tomšiková_2010_bp.pdf?sequence=1

Jak čas plynul, Anežka začala být často nemocná. Začala mít časté ranní nevolnosti, bolení břicha a do školy se jí moc nechtělo. Každé ráno hledala nějakou výmluvu, proč nejít do školy. Rodiče si dlouho s tím nevěděli rady. Chodili s ní k lékaři, ale ten nic nezjistil. Zkoušeli s ní hrát různé společenské hry, povídat si s ní, ptali se jí, zdali ve škole nemá nějaké problémy, jaké je to teď ve škole, co tam dělají, jestli má nějaké kamarády. Rodiče na ní sypali mnoho otázek, Anežka seděla potichu, ale skoro na žádné otázky neodpověděla. Říkala, že je všechno v pořádku a nic se neděje.

Starší sestře Karolíně to nedalo a přemýšlela jak Anežce pomoci a jak by se dozvěděla co se s ní vůbec děje, proč je pořád tak uzavřená. Sestra udělala mladší sestřičce hezké odpoledne. Šly spolu do cukrárny, povídala si s ní a najednou se jí zeptala, zda jí někdo ve škole neublíží. Malá sestřička se najednou rozbrečela, že jí to nemůže říci a že se bojí. Karolína sestře slíbila, že se nemusí bát a že to nikomu neřekne. Anežka se po chvíli své starší sestře svěřila, že její starší spolužák ji o přestávkách bije, křičí na ni, nadává jí. Karolína sestřičce začala vyprávět o šikaně a vysvětlila jí, že to není hra, že je to chování, které není normální a že taková situace by se měla řešit. Anežka prosila sestru, aby o tom nikomu neříkala, že by měla ještě větší problémy. Karolína řikala své sestře: „To nebude ještě horší a nemusíš se ničeho bát!“, opakovala to snad pětkrát. Sestra Anežce slíbila, že to nikomu neřekne, ani rodičům, ani staršímu bratru.

Vše ale tajně řekla rodičům a poradila jim, aby tu situaci hned řešili, že to se nedá odkládat. Druhý den šli do školy, jak rodiče, tak i sestra za třídní učitelkou a ředitelem školy, ale Anežce neřekli, že jdou do školy. Vše jim řekli co se děje s její dcerou a že je ve třídě šikanovaná. Domluvili se na tom, že do třídy bude chodit pani učitelka, která na škole působí jako výchovný poradce a metodik prevence. Pokud by tato metoda nepomohla, museli by přistoupit k jinému postupu.

Druhý den do třídy přišla pani učitelka, která s dětmi začala nacvičovat hry na dobré a špatné chování. Na určitých případech měly samotné děti poznat, jaké je dobré chování a kdy se jedná o chování špatné. Chtěla třídu pomalu stmelit a naučit je, aby spolužáka, kterému by někdo ubližoval, aby ho bránili a pomohli mu. Třída se po určité době stmelila až natolik, že šikana ze třídy vymizela. Chlapec, který Anežce ubližoval, se jí omluvil a slíbil jí, že se to nebude více opakovat. Anežka řekla své sestře, že se jí chlapec omluvil. Sestra Anežce řekla, kdyby se tato situace ve škole opakovala, ať to řekne doma nebo ve škole pani učitelce. Že se vůbec nemusí bát.

Dodnes Anežka přijde za rodiči a sourozenci a povídá si s nimi o čemkoliv. Už se nebojí něco říci hned. Rodiče byli moc rádi, že je škola podpořila a šikana se ve třídě neopakovala.

Žádné následky si kamarádka do dalšího života nenese, protože se vše začalo brzo řešit. Jak ze strany rodiny, tak i ze strany školy. Anežka dokáže bezproblémově navazovat vztahy se svými vrstevníky

Závěr

Šikanování je velice závažné chování, se kterým se můžeme setkat na různých místech, v různých institucích a v různých formách. Agresor způsobuje oběti trauma, utrpení, sebeúctu a sebehodnocení. Šikana je dlouhodobou záležitostí a je značně komplikovaná. Oběť se s ní někdy nedokáže vyrovnat ani v dospělosti. Mnohdy se o ní nikdo ani nedozví. Oběti mají obavu z toho, že budou prozrazeny, a proto mlčí a snaží se o dlouhodobé utajení. Mají strach z agresora, ponížení, reakce rodičů a učitelů. Při šikaně na základní škole jde o poruchu vztahů ve třídě. Je na třídním učiteli, aby se snažil třídu stmelit jako kolektiv. Důležité je spojené síly na straně školy a rodiny

Další vývoj šikany mezi dětmi a mládeží je obtížné předpovídat. Velký podíl na jejím růstu nebo poklesu bude mít celkový vývoj naší společnosti. Myslím si, že záleží hlavně na roli a úctě k institutu manželství, rodiny, protože funkční rodina je místem, které člověku poskytuje bezpečí, pevné zázemí, lásku, oporu, jistotu. Důležitou roli sehrají postoje politiků, široké veřejnosti k problematice šikany u dětí a mládeže. Současná situace tomu sice příliš nenasvědčuje, ale přesto věřím, že hodnoty jako úcta k životu, tolerance, respektování odlišných názorů jsou ukryty v hloubi duše každého člověka.